

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

H. H. Rowley: *Moses and the Decalogue* (Reprinted from the «Bulletin of the John Rylands Library» Vol. 34, No 1, September, 1951).

Ἡ προέλευσις τοῦ ἐν Ἐξ. 20, 1-17 περιεχομένου Δεκαλόγου, «ἠθικοῦ» ἀποκληθέντος ἕνεκα τοῦ ἠθικοῦ αὐτοῦ περιεχομένου, καὶ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸν παραλλήλως ἐν Δευτ. 5 διατηρηθέντα καὶ ἰδιαίτατα πρὸς τὸν ἐν Ἐξ. 34 ὑπὸ πολλῶν ἀνευρισκόμενον Δεκάλογον, «τελετουργικὸν» ἀποκληθέντα ἕνεκα τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ, ἀπετέλεσαν ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀντικείμενον ἐπισταμένης ἐρεύνης καὶ μεγάλη περὶ τὰ προβλήματα ταῦτα παρήχθη βιβλιογραφία. Παρὰ δὲ τὰς τεραστίας προόδους τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων ἐπὶ τῆς Π. Δ., δὲν κατέστη δυνατόν νὰ προαχθοῦν ἐπὶ πολὺ τὰ ἐν λόγῳ προβλήματα. Διὸ καὶ πάντοτε ἐπ' αὐτῶν ἐμφανίζονται ἐργασίαι. Μία τῶν σημαντικωτέρων τούτων εἶναι καὶ ἡ ἀνωτέρω σημειωθείσα, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ σ. H. H. Rowley, Καθηγητῆς τοῦ ἐν Manchester Πανεπιστημίου, ζητεῖ νὰ καθορίσῃ τὴν προέλευσιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν, ἣν ὑπέστη ὁ γνωστὸς Δεκάλογος. Ἐν ἀρχῇ ὁ σ. ἐξετάζει ἐπισταμένως τὰς σπουδαιοτέρας μέχρι σήμερον διατυπωθείσας γνώμας, ἰδίως ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἀρνοῦνται τὴν ἐκ τοῦ Μοϋσέως προέλευσιν τοῦ Δεκαλόγου. Ἡ ἐξέτασις γίνεται μετὰ πάσης ἀντικειμενικότητος, σαφηνείας καὶ ἀκριβείας ἀλλὰ καὶ συντομίας. Ἐκκλησιαστικὴ εἶναι ἡ ἐνημέρωσις τοῦ σ. εἰς ὀλόκληρον τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν, ὥστε τίποτε δὲν μένει ἀνευ τῆς παραπομπῆς εἰς τὸ οἰκεῖον σύγγραμμα. Μετὰ τὴν ἐξέτασιν ταύτην ἐπακολουθεῖ ἡ ἀνάπτυξις τῶν θέσεων τοῦ σ., γινομένη μετὰ πολλῆς δυνάμεως καὶ δεξιότητος. Τὰ σπουδαῖα συμπεράσματα, εἰς ἃ κατέληξεν ὁ σ. εἶναι τὰ ἑξῆς. Ὁ ἠθικὸς Δεκάλογος Ἐξ. 20 δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἀνευ συσχέτισεως καὶ παραλλήλου ἐξετάσεως πρὸς τὸν τελετουργικὸν Δεκάλογον Ἐξ. 34. Ἀμφότεροι οἱ Δεκάλογοι ἀνάγονται εἰς τὴν προμωσαϊκὴν ἀκμὴν ἐποχῆν, διεκλαδώθησαν δὲ εἰς δύο μορφάς, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουν δύο ρεύματα ἐξελίξεως. Κατὰ τὸν σ. οὔτε ἡ ἐν τῷ Δεκαλόγῳ ἀπαγόρευσις τῆς παραστάσεως τοῦ Θεοῦ ὑπὸ μορφῆν εἰκόνας τινὸς οὔτε ἡ τήρησις τοῦ Σαββάτου δύναται νὰ μαρτυρήσουν κατὰ τῆς ἀρχαιοτάτης προελεύσεως τοῦ Δεκαλόγου. Ὁρθῶς δὲ ὁ σ. τονίζει ὅτι ἡ ἔλλειψις ἐντολῆς, ἀναφερομένης εἰς τὴν περιτομὴν, μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Δεκάλογος ἐγράφη πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Φιλιστῶν, οἵτινες ἦσαν ἀπερίτμητοι, ἦτοι πρὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 12ου αἰῶνος π. Χ. Αἱ 10 ἐντολαὶ ἔλαβον τὴν τελικὴν τῶν μορφῶν πολὺ πρὸ τοῦ 8ου αἰ. καὶ τίποτε δὲν ἐμποδίζει τὴν ἐξελει-

γμένην μορφήν τοῦ Δεκαλόγου, τὸν ἠθικὸν Δεκάλογον, ν' ἀποδώσωμεν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Μωϋσέως. Ἡ ὄλη ἐργασία εἶναι ἀξία πάσης προσοχῆς, προάγει κατὰ πολὺ τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων, φέρουσα νέας ἀπόψεις, ἀπὸ τῶν ὁποίων δύναται τις νὰ ἔλθῃ πλησιέστερον πρὸς τὴν λύσιν τῶν τόσον σπουδαίων τούτων ζητημάτων.

B. ΒΕΛΛΑΣ

Κ. Ι. Φριλίγγου: Κοέλεθ. Τόμ. 2. Ἀθήναι 1951.

Ὁ γνωστὸς ἐκ τόσων ἄλλων ἔργων (Ἄσμα ἁσμάτων, Ἰώβ, Ψαλμοὶ τοῦ Δαβίδ) ἀοίδιμος Κ. Φριλίγγος, ὅστις σαγηνευθεὶς ὑπὸ τοῦ κάλλους καὶ τῆς ὠραιότητος τῆς Ἰσραηλιτικῆς Φιλολογίας, ἐγκατέλιπε τὸ ἱατρικὸν αὐτοῦ ἐπάγγελμα καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Π. Δ. ἐκμαθὼν καὶ αὐτὴν τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν διὰ νὰ δύναται νὰ ἐπικοινωνῇ ἀπ' εὐθείας μετὰ τῶν πρωτοτύπων κειμένων, ἐγκατέλιπε ἀποθνήσκων τῷ 1950 ἔτοιμον μίαν ὀλόκληρον ἀνθολογίαν, περιέχουσαν ἐν μεταφράσει εἰς τὴν Νεοελληνικὴν τὰ καλλίτερα τεμάχια τῆς Ἰσρ. Φιλολογίας. Ἡ ἀνθολογία αὕτη, τιλοφορομένη Κοέλεθ, δὲν ἀπωλέσθη ἀλλ' ἐξεδόθη εἰς δύο κομφοὺς τόμους εἰς τὴν σειρὰν τῶν 100 ἀθανάτων ἔργων τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Γ. Παπαδημητρίου. Διὸ καὶ πᾶς ἔπαινος ὀφείλεται καὶ εἰς τοὺς ἐκδόοντας καὶ εἰς τοὺς ἐπιμεληθέντας τὸ ὅλον ἔργον.

Τοῦ ὅλου ἔργου προηγείται ἐκτενὴς πῶς πρόλογος (σ. 61), εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ἀείμνηστος συγγραφεὺς ὀμιλεῖ περὶ τῆς λογοτεχνικῆς ἀξίας τῆς Π. Δ. καὶ δίδει ἀδρᾶς χαρακτηριστικὰς γραμμὰς τῆς Βιβλικῆς λογοτεχνίας, τὸ κάλλος τῆς ὁποίας θέλει διὰ τῆς Ἀνθολογίας καὶ τῆς νέας μεταφράσεως νὰ καταστήσῃ γνωστὸν καὶ προσιτὸν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἀναγνώστας. Ἐκ τοῦ βαθυτέρου τούτου πόθου προήλθε καὶ ἡ Ἀνθολογία αὕτη, δι' ἣν ὁ ἀοίδιμος συγγραφεὺς δὲν ἐφείσθη πόνων καὶ κόπων. Προέβη δὲ εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην, διότι, ὡς ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος, ἡ μετάφρασις τῶν Ὁ' ἔνεκα τῶν γλωσσικῶν μειονεκτημάτων, τὰ ὁποῖα ἔχει, δὲν δύναται νὰ ὀμιλήσῃ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ σημερινοῦ Ἑλλήνου. Παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὁ σ. ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ τῆς μεταφράσεως τῶν Ὁ' περιπίπτει ἐνίοτε εἰς ὑπερβολάς, χαρακτηρίζων αὐτὴν «ὡς ἓνα Ἑλληνοσημιτικὸ γλωσσικὸ κράμα ἀνούσιο κι' ἀκαλαίσθητο», ὅλοι αἰσθανόμεθα ἀσφαλῶς τὴν ἀνάγκην μιᾶς συγχρόνου μεταφράσεως εἰς τὴν ἀπλὴν ὀμιλουμένην με' ὅλα τὰ σύγχρονα ἐπιστημονικὰ μέσα, διὰ νὰ φέρωμεν ἐγγύτερον εἰς τὸν Ἑλληνα τοὺς θησαυροὺς τῆς Π. Δ. Καὶ εἰς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν, παρὰ τὴν γραμμὴν, τὴν ὁποῖαν ἐν τῇ μεταφράσει κρατεῖ ὁ σ., ἡ παροῦσα Ἀνθολογία προσφέρει καὶ αὐτὴ μίαν ὑπηρεσίαν.

Μετὰ τὸν Πρόλογον ὁ σ. προσφέρει ἐν μεταφράσει ἐκλεκτὰ τεμάχια ἐκ τῶν διαφόρων βιβλίων τῆς Π. Δ., προτάσσων ἐκάστου βραχυτάτην εἰσαγωγὴν. Ἡ μετάφρασις γίνεται ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου. Κυρία προσπάθεια τοῦ μεταφραστοῦ εἶναι διὰ τῆς μεταφράσεως ν' ἀναδείξῃ τὴν

λογοτεχνικὴν ἀξίαν τοῦ κειμένου καὶ νὰ πλησιάσῃ ὅσον εἶναι δυνατὸν τὴν ὠραϊότητα τοῦ πρωτοτύπου. Τὴν ἔννοιαν τοῦ κειμένου προσπαθεῖ ὁ σ. ν' ἀποδώσῃ καλῶς καὶ ἐνιαχοῦ εἰς ὑποσημειώσεις διασαφηνίζει σκοτεινὰς ἐκφράσεις ἢ προβαίνει εἰς κριτικὰς παρατηρήσεις ἢ εἰς ἐτυμολογίας λέξεων. Ἡ μετάφρασις εἰς τὰ περὶ μέρη εἶναι ὁμαλωτέρα, ἐνῶ εἰς τὰ ποιητικὰ ἐνίοτε ἀναπηδᾷ τὸ ἐξεζητημένον. Ἀμφότερα ὁμως, περὶ καὶ ποιητικὰ μέρη, δεικνύουν τὴν ἐπιμελεῖ ἔργασίαν περὶ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ κειμένου.

Ἐὰν ἡ γενομένη ἔργασία ἀπέφυγε μερικὰς γλωσσικὰς ἀκρότητας καὶ ἀβίαστα, φυσικότερον, θὰ ἔλεγον, ἔρρει ἢ γλῶσσα, τὸ ἔργον θὰ ἐπετύγγανε περισσότερον τοῦ σκοποῦ του. Ἡμεῖς ἐκφράζομεν τὴν χαρὰν διὰ τὸ ἔργον τοῦτο, τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸ εἰς τὸ εἶδός του συντελεῖ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς Π. Δ. καὶ διὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἀείμνηστος συγγραφεὺς ἀφιέρωσε ὀλόκληρον τὴν ζωὴν του.

B. ΒΕΛΛΑΣ

Τὸ ἐκδοθὲν πρῶτον τεῦχος τοῦ παρόντος ἔτους τοῦ περιοδικοῦ *Biblica* περιέχει τὰς ἐξῆς σπουδαιότητας μελέτας: J. Ruwet: Ὁ Ἀλεξανδρινὸς Κανὼν τῶν Γραφῶν (Μ. Ἀθανάσιος). M. Dahood: Χανααντικὴ-Φοινικικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ. H. Sahlin: Πρὸς κατανόησιν τριῶν χωρίων τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου. G. Bressan: Ἡ Ὁδὴ τῆς Ἄννης (Α' Σαμ. 2, 1—10). I. Brinktrine: Ὑπῆρχε εἰς τὴν Π. Δ. ἡ λέξις *miktar*; Πλὴν τούτων περιέχει πλουσιωτάτην βιβλιογραφίαν, ἀναφερομένην εἰς τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην.

Ὡσαύτως τὸ δεῦτερον τεῦχος τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ περιέχει ἀξιολόγους ἐργασίας. R. Boccaccio: Ἀντίθετοι ὄροι ὡς ἐκφράσεις τῆς ὀλότητος εἰς τὸ Ἑβραϊκόν. M. Dahood: Χανααντικὴ-Φοινικικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ (II). A. Vööbus: Τὰ χωρία τῶν Εὐαγγελίων ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ τῶν Περσικῶν Μαρτυρολογίων. J. Vosté: Αἱ δύο Συριακαὶ μεταφράσεις τῆς Βίβλου. K. Schäfer: Ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ κειμένου Λουκ. 22, 19b, 20. Καὶ τὸ τεῦχος τοῦτο περιέχει πλουσιωτάτην βιβλιογραφίαν.

B. M. B.

J. W. C. Wand Bishop of London. *The Greek Doctors*, London. The Faith Press, 1950 (σελ. VIII + 88).

Ἐν τῷ μετὰ χεῖρας βιβλίῳ ὁ σεβ. ἐπίσκοπος τοῦ Λονδίνου καὶ διαπρεπὴς θεολόγος, εὐρίσκει τὸν καιρὸν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀφαντάστων ἀσχολιῶν τῆς διαποιμάνσεως τῆς μεγαλυτέρας ἐπισκοπῆς τοῦ κόσμου νὰ συνεχίξῃ τὰς θεολογικὰς του μελέτας καὶ ἀκολουθῶν πιστῶς τὴν ὑπὸ τῶν ἐμπνευσμένων ἡγητόρων τοῦ ὀξφορδίου λεγομένου κινήματος, χαραχθεῖσαν γραμμὴν τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τοὺς Πατέρας, ἐρχεται νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἐκλαϊκευτικὴν πατρολογικὴν του ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν ἤρχισε διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ὠραίων του διαλέξεων περὶ τῶν μεγάλων Λατίνων Πατέρων, καὶ ἀσχολεῖται

ἐνταῦθα περὶ τοὺς μεγάλους Ἑλληνας Πατέρας. Τὸ βιβλίον τοῦτο, ὡς βάσις τοῦ ὁποίου ὑπόκεινται ἐπίσης διαλέξεις πλαισιούμεναι ἐν τῷ μεγάλῳ ἔργῳ τῆς ἐσωτερικῆς ἱεραποστολῆς τοῦ Λονδίνου, τοῦ ὁποίου τὴν ψυχὴν ἀποτελεῖ σήμερον ὁ σεβασμιώτατος, ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων κεφαλαίων, ἐξ ὧν ἐν μὲν τῷ α' ὁ λόγος εἶναι περὶ τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου καὶ τῆς πίστεώς του (σ. 1-22), ἐν δὲ τῷ β' περὶ τοῦ ἁγ. Βασιλείου καὶ τῶν ἔργων του (σ. 23-44), ἐν τῷ γ' περὶ τοῦ ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ (σ. 45-64) καὶ ἐν τῷ δ' περὶ τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τῆς κοινωνίας (σ. 65-87). Τὴν σκιαγραφίαν τῶν μεγάλων τούτων τῆς Ἐκκλησίας «ἡρώων», ὡς τοὺς χαρακτηρίζει ὁ συγγραφεὺς, διακρίνει θαυμασμὸς πρὸς αὐτοὺς καὶ προσπάθεια πρὸς κατανόησιν αὐτῶν πρὸ παντὸς ὡς κηρύκων μὲν τοῦ εὐαγγελίου τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ αὐτῶν περιβάλλοντος.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Timotheus, Patriarch of Jerusalem, The sanctuaries of the Holy Land, Jerusalem 1949, p. 32.

Διὰ τοῦ μικροῦ μὲν ἀλλὰ λίαν ἐνδιαφέροντος τούτου ἔργου ὁ σ. παρέχει συνοπτικὴν τινὰ ἱστορίαν τῶν ἐν Παλαιστίνῃ χριστιανικῶν προσκνημάτων, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος. Πρόδηλος καθίσταται ἐν αὐτῷ ὁ σκοπὸς τοῦ σ. ὅστις εἶναι ἡ ἀνάδειξις τῶν ἐλληνικῶν δικαίων ἐπ' αὐτῶν, μετὰ τὰς γνωστὰς ἀποπείρας τῶν Λατίνων ὅπως καταπατήσουν αὐτὰ διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῶν ἁγίων τόπων καὶ τῆς πλήρους καὶ ἀνενοχλήτου ἐγκαθιδρύσεως τούτων ἐν αὐτοῖς.

Τὸ ὅλον βιβλίον διαιρεῖται εἰς τέσσαρα κεφάλαια. Ἐν τῷ α' ὁ σ. ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἱστορικὸν τῆς ἰδρύσεως τῶν προσκνημάτων καὶ τῆς ἐκτιμήσεως αὐτῶν ὡς τόπων λατρείας τῶν χριστιανῶν. Ἀναφέρει ἐν συνεχείᾳ περὶ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων εἰς Πατριαρχεῖον, μεθ' ἣν συνεστήθη ἡ Ἀγιοταφικὴ Ἀδελφότης πρὸς φρουρήσιν καὶ διαφύλαξιν τῶν προσκνημάτων.

Περαιτέρω ὁμιλεῖ περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως τῷ 614, ἣν ἐπηκολούθησαν ἀθρόαι εἰσφοραὶ τῶν χριστιανῶν πρὸς ἀνοικοδόμησιν τούτου. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ σ. παρατηρεῖ, ὅτι ἐνῶ ἡ Ἀνατολὴ ἔσπευσε προθύμως νὰ ἐνισχύσῃ τὴν προσπάθειαν αὐτήν, ἡ Δύσις οὐδεμίαν πρὸς τοῦτο ἀπέστειλε βοήθειαν (σ. 9). Ὁμολογουμένως τοῦτο φαίνεται παράδοξον, γνωστοῦ ὄντος τοῦ ἐνδιαφέροντος τὸ ὁποῖον ἐπέδειξε ἡ Ρώμη διὰ τοὺς ἁγίους τόπους. Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ Δύσις ἀντεμετώπιζε σοβαρὰς πολιτικὰς κρίσεις¹, δέον νὰ ἐρωτησῇ τις μήπως λόγῳ

1. Brehier - Aigrain, Histoire de l' Eglise, Paris Τόμ. 5. σ. 83 ἔξ.

τῆς ἀνωμάλου ταύτης καταστάσεως ἠμποδίζετο ἡ Ρώμη νὰ ἀποστείλῃ βοήθειαν.

Τὸ β' κεφ. ἀφιεροῦται εἰς τὰ γεγονότα τὰ διαδραματισθέντα κατὰ τὴν σταυροφορικὴν περίοδον. Ὁ σ. ὑπενθυμίζει ἐν πρώτοις τὰ «excitatoria», τὰ γνωστὰ νόθα ἔγγραφα τὰ κυκλοφορήσαντα ὑπὸ τῶν Λατίνων ἐν τῇ Δύσει, ὑπογεγραμμένα δῆθεν ὑπ' Αὐτοκρατόρων καὶ Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς, καλούντων τοὺς χριστιανοὺς τῆς Εὐρώπης πρὸς βοήθειαν καὶ ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἀνατολῆς (σ. 13). Τὰ «excitatoria» συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἀνάληψιν τῶν σταυροφοριῶν, ἡ δὲ μνεῖα τούτων ὑπενθυμίζει καὶ ἄλλα σχετικὰ τινα ἔγγραφα τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, θέτει δ' ἐν ἀμφιβόλῳ καὶ τὴν γνησιότητα τῶν ὑπ' ὀργάνων αὐτῆς δημοσιευομένων ἐσχάτως ἐπιστολῶν τινων κλπ. τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὴν Ἀγίαν Ἐδραν, δι' ὧν ἐκλιπαροῦσα ἡ πρώτη τὴν ἐνίσχυσιν τῆς δευτέρας ἀναγνωρίζει τὴν ἀσύγκριτον αὐτῆς ὑπεροχὴν¹.

Παρακατιῶν ὁ σ. ἀπαριθμεῖ τὰς ἐπελθούσας ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκ μέρους τῶν Σταυροφόρων κατάστροφάς καὶ περιγράφει δι' ὀλίγων τὴν νέαν προσκυνηματικὴν κατάστασιν, ὡς αὕτη διεμορφώθη μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Λατινικοῦ Πατριαρχείου αὐτόθι καὶ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν ἐν τοῖς προσκυνήμασιν.

Ἐν τῷ γ' κεφ. ἐξιστοροῦνται τὰ γεγονότα τῆς μετὰ τὰς σταυροφορίας περιόδου, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ἀναγνωρίζονται ὡς οἱ μόνοι κύριοι τῶν προσκυνημάτων, καίτοι οἱ Φραγκισκανοὶ ἀνακηρύσσονται ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου τῷ 1230, φύλακες τῶν ἁγίων τόπων (σ. 22).

Ἐν τῷ δ' κεφ. συνεχίζεται ἡ ἱστορία τῶν προσκυνημάτων μέχρι τοῦ 1878, ὅτε ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ Βερολίνου ἀναγνωρίζεται ὀριστικῶς τὸ status quo.

Τὸ βιβλίον τῆς Α.Θ.Μ. τοῦ Πατριάρχου κ. Τιμοθέου εἶναι ὁμολογουμένως χρησιμώτατον εἰς πάντα ἐνδιαφερόμενον διὰ τὰ προσκυνηματικὰ ζητήματα τῆς Παλαιστίνης καὶ θεωρεῖται περιττὴ οἰαδήποτε ὑφ' ὑμῶν σύστασις τούτου.

Π. ΣΙΜΩΝΑΣ

R. de Vaiz, La Genèse, σειρ. «La Sainte Bible traduite en français sous la direction de l'École Biblique de Jérusalem» Paris 1951, p. 219, μεθ' ἐνὸς χάρτου ἐκτὸς κειμένου.

Ἐνθυμεῖται τις τὴν ἐνθουσιώδη ὑποδοχὴν, ἧς ἔτυχον τὰ πρῶτα τεύχη τῆς σειρᾶς αὐτῆς, ἣτις σκοπὸν ἔχει νὰ δώσῃ νέαν τινὰ γαλλικὴν μετάφρασιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, βασιζομένην ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου κειμένου, δια-

1. Ὁρα Proche Orient Chrétien, 1951, σ. 318 καὶ «Καθολικὴ», 1952 φιλ. 817-852.

φωτιζομένην δὲ καὶ ὑπὸ τῶν καλυτέρων ἀρχαίων μεταφράσεων. Πλείονα θαυμασμὸν προκαλεῖ τὸ νεωστὶ ἐκδοθὲν τεῦχος τῆς Γενέσεως, τοσοῦτω μᾶλλον καθόθον προέρχεται ἐκ τοῦ καλάμου τοῦ διεθνῶς γνωστοῦ Καθηγητοῦ R. de Vaux, ὅστις παρέχει καὶ θαυμασίαν εἰσαγωγὴν τόσον εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο, ὅσον καὶ εἰς τὴν ὅλην Πεντάτευχον.

Ἀρχόμενος τῆς εἰσαγωγῆς του ὁ σ. ἀναφέρει τινὰ περὶ τῆς ὀνομασίας τῶν 5 πρώτων βιβλίων τῆς Π. Α. παρ' Ἑβραίοις καὶ παρ' ἡμῖν, περὶ τοῦ περιεχομένου, ἐν ᾧ λεπτομερῶς ἐκτίθεται ἢ ἐν αὐτοῖς περιεχομένη βιβλικὴ ἱστορία, ἐν συνεχείᾳ δὲ καὶ περὶ τῆς ἱστορίας τῆς κριτικῆς τῆς Πεντατεύχου, ἐν ἧ ἀπαριθμεῖ πάσας τὰς μέχρι τοῦδε διατυπωθείσας ἐν προκειμένῳ θεωρίας, καταλήγων εἰς τὴν περὶ 4 πηγῶν θεωρίαν τοῦ Wellhausen, ἣτις ἐκυριόρχει ἐπὶ ἡμισυ περίπου αἰῶνα καὶ ἦν τινες ἐξακολουθοῦν νὰ δέχωνται. Ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν τῆς Πεντατεύχου τονίζει τὸ ζήτημα τῶν διπλῶν διηγήσεων, τὰς ὁποίας δὲν θὰ ἦτο εὔστοχον νὰ δικαιολογήσῃ τις ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀνατολίτου ἀρεσκομένου εἰς ταῦτολογίας καὶ ἐπαναλήψεις, δεδομένου ὅτι παρατηρεῖται σημαντικὴ διαφορὰ ὡς πρὸς τὸ ὕφος, τὸ λεξιλόγιον κλπ. μετὰξὺ τῶν διηγήσεων τούτων. Παρακατιῶν ἀναλύει τὸν χαρακτῆρα ἐκάστης τῶν πηγῶν, τοῦ Γιαχβιστοῦ ἑνασμενίζοντος εἰς ἀνθρωπομορφισμούς, οὓς ἀποφεύγει ὁ Ἐλωχειμιστὴς ἀποχωρίζων τὸν Θεὸν ἀπὸ τὸν ἀνθρώπον, τοῦ ἱερατικοῦ κώδικος, διαλαμβάνοντος ὀλόκληρον τὸ Λευιτικόν, καὶ τοῦ Δευτερονομίου, ἐν ᾧ δὲν διαφαίνονται αἱ πηγαὶ α', β' καὶ γ'. Καὶ ὁ μὲν Γιαχβιστὴς θὰ ἐγράφη εἰς τὸ νότιον βασίλειον, ὁ δὲ Ἐλωχειμιστὴς εἰς τὸ βόρειον. Τὸ Δευτερονόμιον παρουσιάζει συνηθείας τοῦ βορείου βασιλείου, μεταφερθείσας ὑπὸ τῶν Λευιτῶν εἰς Ἱερουσαλήμ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους, ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ ἱερατικὸς κώδιξ προέρχεται ἐκ τῶν ἱερέων τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ.

Περαιτέρω ὁ σ. ἀναφέρει ὅτι ἡ Γιαχβικὴ καὶ Ἐλωχειμικὴ πηγαὶ συναντῶνται ἐν πολλοῖς, διηγοῦμεναι τὴν αὐτὴν οὐσιωδῶς ἱστορίαν. Ἔχουν ἄρα κοινὴν τινα ἀρχὴν καὶ προέλευσιν. Καταλήγει δὲ ὅτι ἡ βᾶσις τῆς Πεντατεύχου ἀνέρχεται εἰς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ὁ Ἰσραὴλ συνεστήθη εἰς λαόν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ αὐτὴν ἐκυριόρχει ἡ μορφή τοῦ Μωϋσέως. Πρέπει δηλ. νὰ δεχθῶμεν, κατὰ τὸν σ., παραδόσεις ἀναγομένας εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τοῦ Μωϋσέως καὶ οὐχὶ πηγὰς. Εἶναι προφανές ὅτι εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ πρωτοτυποῖ ὁ συγγραφεύς.

Εἰσερχόμενος εἰς τὴν εἰδικὴν εἰσαγωγὴν τῆς Γενέσεως, ἐξετάζει τὰ τῆς συνθέσεως τοῦ βιβλίου παραθέτων λεπτομερῶς τὰ χωρία τῆς Γιαχβικῆς παραδόσεως, ὡς καὶ τῆς Ἐλωχειμικῆς καὶ τοῦ ἱερατικοῦ κώδικος, ἐν τέλει δὲ καὶ τινων ἄλλων διαφόρων προελεύσεων, ὡς εἶναι τὸ κεφ. 14 καὶ 36, 9-14 (;), 15-39. 49, 1-28. Τὸ βιβλίον διαιρεῖ εἰς δύο μέρη : 1-11 ἔνθα περιλαμβάνεται ἡ ἀρχέγονος ἱστορία καὶ 12-50 ἔνθα ἡ ἱστορία τῶν πα-

τριαρχῶν. Λεπτομερείας παραθέτει ὁ σ. εἰς τὸ ζήτημα τῆς διδασκαλίας τοῦ βιβλίου, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν σημασίαν αὐτοῦ διὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἣτις περὶ πολλοῦ ποιεῖται τὸ βιβλίον τοῦτο. Τέλος ἀναφέρει δι' ὀλίγων καὶ περὶ τοῦ κειμένου ὡς καὶ τῶν μεταφράσεων, μεθ' ὃ ἀρχεται τῆς μεταφράσεως τοῦ βιβλίου, τὴν ὁποίαν πλουτίζουν θαυμάσια σχόλια, μεταβάλλοντα ἐνίοτε τὸ μικρὸν τοῦτο βιβλίον εἰς ὑπόμνημα.

Αἱ πρωτότυποι γινῶμαι τοῦ R. de Vaux εἶναι πράγματι ἄξια πολλῆς προσοχῆς καὶ δεόν νὰ θεωρῶνται ἀρκούντως πιθαναί.

II. ΣΙΜΩΤΑΣ

Ἄριστοβούλου Μουσικίδου, Τὰ Ἀναδυόμενα, «Νέα Σιών», Τόμ. 42 σ. 243 καὶ 43 σ. 51, 121, 175, 232, 289 (συνεχίζεται).

Ὁ καὶ ἔξ ἄλλων ἐργασιῶν αὐτοῦ γνωστός ἀρχιμ. κ. Ἄρ. Μουσικίδης ἀνέλαβε ἀπὸ τινων ἐτῶν ὅπως φέρῃ εἰς φῶς πολλὰ τῶν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων ἀνεκδότων χειρογράφων, τὰ ὁποῖα οὐ μικρὰς ὠφελείας παρέχουν εἰς τὴν Θεολογικὴν ἐπιστήμην. Μέχρι τοῦδε ἐδημοσίευσεν οὗτος δύο μεγάλου ἐνδιαφέροντος χειρόγραφα, προτάσων αὐτῶν διαφωτιστικὴν εἰσαγωγὴν καὶ σχετικὰ τινα σχόλια. Τὸ α', ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 35 κώδικι (φυλ. 191 β - 193 β) τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἀναφέρει δύο τινὰ: τὸ ζήτημα τῆς συγγραφῆς τοῦ Δ' εὐαγγελίου ἐν Πάτμῳ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ πεπιστευμένα ὅτι τοῦτο ἐγράφη ἐν Ἐφέσῳ καὶ τὰ τῆς μεταστάσεως Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πρῶτον ζήτημα, εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ συγχέηται ἡ Ἀποκάλυψις πρὸς τὸ Δ' Εὐαγγέλιον, καίτοι παρατίθεται σαφῶς ἐν τῷ χειρογράφῳ ἡ ἀρχὴ τοῦ Δ' εὐαγγελίου «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν». Ὡς πρὸς δὲ τὸ δεύτερον δέον νὰ παρατηρήσῃ τις, ὅτι αἱ πληροφορίαι αὗται εἶναι χρησιμώταται διότι ἀπηχοῦν ἴσως τὰς γνώμας τῶν χριστιανῶν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος περὶ τῆς μεταστάσεως τοῦ Ἰωάννου.

Τὸ β' κατὰ σειρὰν δημοσιευόμενον χειρόγραφον εἶναι ὁδοιπορικὸν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, γραφὴν πιθανῶς οὐχὶ ὑπὸ ἐπιστήμονος ἀλλ' ὑπὸ τινος εὐσεβοῦς ἐπισκόπου τῶν ἁγίων τόπων τῆς Παλαιστίνης, διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἐλκύει τὸ ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου. Ἐχει ὅμως ἀρκετὴν σημασίαν, διότι δι' αὐτοῦ δύνатаί τις νὰ ἐξελέγξῃ τὴν ἀυθεντικότητα πολλῶν τοποθεσιῶν τῆς Παλαιστίνης, ἔτι δὲ πλέον καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐξακριβώσιν καὶ πολλῶν ἄλλων, γνωστοῦ ὄντος ὅτι δὲν ἔχουν ἐξακριβωθῆ πλήρως πᾶσαι αἱ ἀρχαῖαι τοποθεσίαι τῆς χώρας ταύτης.

Ἡ δημοσίευσις τοῦ χειρογράφου δὲν ἔχει μέχρι τοῦδε ἀποπερατωθῆ, ἐλπίζεται ὅμως ὅτι συντόμως θὰ συντελεσθῆ αὕτη καὶ ἐν συνεχείᾳ θὰ ἐλθουν εἰς φῶς καὶ ἄλλα τοιαῦτα χειρόγραφα.

Τοῦτο ὑπόκειται ἢ προσπάθεται τοῦ κ. Μουσικίδου.

II. ΣΙΜΩΤΑΣ